

2019-04-25

BARNDOMSTOL

Bakgrund

I ett fungerande rättssamhälle lagförs och straffas de som bryter mot lagen. Lagarna visar vad vi anser vara rätt och fel. De straff som utdöms skall spegla hur allvarligt samhället ser på brott. Ett flertal färska domar visar tydligt att det finns ett glapp mellan brott och straff. De som misshandlar eller begår andra övergrepp på barn kommer ofta lindrigt undan. Antingen frias de helt eller får de låga straff. Vi som undertecknat detta dokument konstaterar att ytterst få ärenden leder vidare till åtal och ännu färre förövare döms.

- Vart femte barn¹ i Sverige utsätts för sexuella övergrepp innan de fyller 18 år.
- Vart femte² barn lever i riskbruk/missbruksmiljö.
- 80%³ av dessa övergrepp sker inom familjen eller av annan närstående.
- Det råder stora skillnader i andelen anmälda sexualbrott mot barn som leder till åtal.⁴ I Luleå och Karlskrona leder endast 5% av fallen vidare till åtal. I Eskilstuna leder 79% till åtal.⁵
- Även handläggningstiderna hos polisen varierar beroende på var i landet det utsatta barnet bor. Falun och Södertörn har längst handläggningstid medan Helsingborg och Jönköping har kortare handläggningstid.⁶
- Endast 4,2% av de anmälda sexualbrotten mot barn leder till fällande dom.⁷

Vi som arbetar med dessa fall ser hur de omfattande bristerna påverkar det enskilda barnet och dess familj. Att barn saknar rättsskydd löper som en röd tråd genom samtliga myndigheter som utsatta barn kommer i kontakt med. Socialtjänsten är i kris sedan många år,⁸ polisen saknar resurser⁹ och landets BUP-mottagningar har årslånga köer.¹⁰

¹ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2016) <http://www.allmannabarnhuset.se>

² Folkhälsoinformation i Sverige (FHI) <http://www.fhi.se>

³ Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) <https://www.bra.se>

⁴ Åklagarmyndigheten <https://www.aklagare.se>

⁵ 2009-2010 sr.se via Åklagarmyndigheten <https://www.aklagare.se>

⁶ Polismyndigheten <https://polisen.se>

⁷ Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) <https://www.bra.se>

⁸ <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/regeringen-maste-ta-ansvar-foer-socialtjansten-14375> (2015)

⁹ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/smaland/polisen-hinner-inte-utreda-brott-otroligt-allvarligt> (2016)

¹⁰ <https://www.svd.se/langa-koer-till-bup--hundratals-barn-vantar> (2018)

Det är mycket oroväckande att ett stort antal misstänkta brott aldrig blir utredda eller lagförda. De ärenden som går vidare till domstol har ofta haft långa väntetider. Endast ett fåtal ärenden leder till fällande dom. Det kan gå flera år från polisanmälan om brottsmisstanke till avslutad rättsprocess. Och tiden går för det utsatta barnet. Detta strider mot såväl artikel 19 i FN:s konvention om barnets rättigheter som mot svensk lagstiftning.¹¹

När misshandel eller övergrepp sker inom familjen, så följer många ärenden samma mall:

- Barnet berättar om övergrepp eller visar tecken på att vara utsatt för övergrepp.
- Myndigheterna lyssnar hellre på den vuxne som förklarar sin oskuld än på barnet som berättar om övergrepp. Polisanmälan leder därför ytterst sällan till åtal.
- Barns berättelser om en förälders övergrepp tonas ner i socialtjänstens utredningar och omformuleras till föräldrakonflikter eller påverkan av den andra föräldern.
- Om det inte finns någon fällande dom så anser socialtjänsten/familjerätten/domstolen att ingenting otillbörligt har hänt, och då behöver barnet inget skydd. Förövaren får fri tillgång till barnet.
- Experter som hört barnet berätta eller dokumenterat skador på barnets kropp ignoreras ofta, både av socialtjänsten och av domstolen.
- Den som anmäler misstanke om övergrepp blir ofta starkt ifrågasatt.
- Den misstänkte hävdar ofta att anmälade förälder är psykiskt sjuk. Trots att det saknas en formell diagnos utfärdad av psykiatrisk expert, så tas dessa påståenden skrämmande ofta på allvar.
- När den anmälade föräldern följer lagen¹² och skyddar sitt barn från att träffa den förälder som begår övergrepp på barnet, straffas den anmälade föräldern genom att bötfällas. Den skyddande föräldern ställs med andra ord inför moment 22.
- Om den anmälade föräldern fortsätter att skydda barnet så kan förövaren få hela vårdnaden.
- Barn som vägrar flytta till förövaren kan hämtas av polis.
- En del föräldrar gömmer sig med sitt barn, eftersom de inte får hjälp av samhället att skydda barnet. När de hittas av polisen så anhålls/häktas/straffas föräldern, och barnet placeras hos förövaren.
- Dessa fall benämns felaktigt "vårdnadstvist", när det i själva verket rör sig om misstankar om våld och sexuella övergrepp. Brottet är ofta anledningen till skilsmässan mellan makarna.
- Det finns ingen myndighet att vända sig till för att överklaga när barnet inte får hjälp. BO går inte in i enskilda ärenden. JO väljer vilka ärenden som ska granskas, och IVO har visat sig vara en helt tandlös myndighet.
- Det förekommer sällan sanktioner mot myndighetspersoner som begår tjänstefel när de inte tar det utsatta barnet på allvar.

Larmrapporterna som vittnar om samhällets brister vad gäller utsatta barn har duggat tätt på senare år. "Förnekande av barnmisshandel har varit ett återkommande fenomen i Sverige under de sista femtio åren, både av allmänheten och av professionella som saknat ett barnperspektiv", skrev sju barnläkare i en artikel på DN Debatt.¹³ Barnläkarna krävde bland annat att regeringen uppdrar åt Svenska Barnläkarförbundet att utarbeta en nationell handlingsplan rörande våld mot barn. Artikeln var signerad av Gabriel Otterman, Jonas F Ludvigsson, Olle Söder, Carl Göran Svedin, Marie Köhler, Staffan Jansson och Steven Lucas. Men någon handlingsplan har ännu inte utarbetats.

¹¹ UNCRIC/ Barnkonventionen <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

¹² Svea Rikes Lag, Justitiedepartementet, Föräldrabalk (1949:381; ändrat 2018:1288) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381

¹³ Dagen Nyheter Debatt 15 februari 2015

Bristerna i barns rättsskydd har Christian Diesen, professor i processrätt och Eva F Diesen, jur kand och forskare, belyst i boken "Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen" (Norstedts 2009). Boken visar att antalet brott mot barn ökar och att det finns stora brister inom rättsapparaten när det gäller att utreda och bedöma dessa brott. Även om Sverige i ett internationellt perspektiv har kommit relativt långt när det gäller brottsofferfrågor, så ger boken en bild av ett samhälle där våld mot en svagare part ofta förekommer men sällan klaras upp.

Barnets utveckling, självbild och psykiska hälsa påverkas av brottet i sig, men även av följdverkningarna av en utdragen rättsprocess. Barnet blir alltså dubbelt belastat. Dessa brister har bland annat Åsa Landberg, leg. psykolog, leg. psykoterapeut och Carl Göran Svedin, professor i barn- och ungdomspsykiatri, belyst i sin rapport "Inuti ett Barnahus" (2013), utgiven av Rädda Barnen och Linköpings Universitet.¹⁴ Deras slutsats var att Barnhusen är här för att stanna, men författarna pekar även på att det finns en hel del brister som behöver åtgärdas. Bristerna kvarstår emellertid ännu idag.

Tillgången till psykisk hälsovård för barn har under lång tid visat sig vara mycket begränsad. De växande väntetiderna till BUP har tidigare tagits upp i riksdagen.¹⁵ År 2014 uppfyllde 16 av 20 landsting kraven i vårdgarantin. År 2017 var det bara ett enda (1) landsting som uppfyllde kraven. Samtidigt larmar BRIS om att den psykiska ohälsan hos barn kryper nedåt i åldrarna. I augusti 2018 påpekade BRIS att många 11-åringar utvecklar självskadebeteende och har självmordstankar.¹⁶

Det finns ett tydligt samband mellan barns utsatthet och vårdgivarnas missbruk av alkohol och droger.¹⁷ 2,5% av barnen i Sverige har innan 18-årsdagen haft minst en förälder som vårdats eller varit inlagd på sjukhus på grund av alkoholmissbruk. Motsvarande statistik för narkotikamissbruk är 1,5%. 17% av barnen har innan 18 års ålder haft minst en förälder som haft kontakter i öppenvård på sjukhus på grund av missbruk, eller som har dömts i domstol på grund av rattfylleri eller narkotikabrott. I många fall förekommer alkohol och narkotikamissbruk även där det förekommer våld och sexualbrott mot barn.¹⁸

Svensk lagstiftning är tydlig om förekomst av våld och övergrepp i barnens närmiljö, men missförhållandena ses som en privat angelägenhet. Det behövs därför inga nya lagar, anser man. Idag avgörs sådana fall i allmän domstol där specialistutbildning i ämnet saknas, samtidigt som domstolen har störst inverkan på ett utsatt barns liv. Domstolen lutar sig mot utredningar gjorda av socialtjänst och polis, två myndigheter som befinner sig i kris och som saknar adekvat kunskap. Socionomerna exempelvis saknar utbildning om konsekvenser av våld mot barn och om vikten av att skydda utsatta barn. När dom fallit finns få instanser att vända sig till för att överklaga. BO har inga befogenheter att ingripa och JO är restriktiva. Sverige har inte heller undertecknat tilläggsprotokollet till Barnkonventionen som ger det enskilda barnet rätt att klaga till FN.

Familjerätter (family courts) för att lösa familjekonflikter inrättades redan 1910 i USA, och liknande rättsinstanser finns i Kanada, Australien, Nya Zeeland, England, Wales, Indien och Hong Kong.

¹⁴ Landberg, Å, Svedin, C.G. (2013) https://calio.org/images/Inuti-ett-barnahus_eng.pdf

¹⁵ 2017/18:526 Långa vårdköer till BUP <https://data.riksdagen.se/fil/EBF699BB-B14F-45DE-AC97-444CFFC1EB57>

¹⁶ BRIS Psykbryt 2.0 #ärdumed https://www.bris.se/globalassets/om-bris/bris-rapport-2018/ardumed_psykisk-ohalsa_final.pdf (2018)

¹⁷ Nationellt kompetenscenter anhöriga (2014)

http://www.anhoriga.se/Global/BSA/Dokument/Rapporter_kunskapsoversikter/BSA_Chess-4_webbNy.pdf

¹⁸ <http://www.anhoriga.se/stod-och-kunskap/fakta-om-anhorig/fakta-om-barn-som-anhoriga/>

Det utsatta barnet

Ett människobarn är helt beroende av individer som ger omvårdnad och tar hand om barnet, oavsett om de är de biologiska föräldrarna eller andra vårdgivare. I ett historisk-teoretiskt perspektiv har denna person oftast identifierats som den biologiska modern, och tillskrivits en stor betydelse i relationen. Spädbarnets beroende sträcker sig över längre tid än hos andra däggdjurs barn. Spädbarnet står känslomässigt närmast den individ som har primär vårdnad om barnet, oberoende om det är biologiskt eller känslomässigt betingat. Andra vårdgivare måste lära känna barnet, ge omvårdnad och ömhet och på så sätt bygga upp en kärleksfull relation till barnet.¹⁹

Även den primära vårdgivaren måste lära känna barnet, dess temperament, dess behov och dess beteende. Det första året är barnets vilja "lag", och vårdgivaren "måste" – idealt med andra vårdgivares stöd – försöka tillmötesgå barnets *alla* fysiska och känslomässiga behov. Detta är i praktiken omöjligt. Barnet reagerar ofta med gränslösa fysiska och känslomässiga krav som kan vara synnerligen utmattande för vårdgivarna, i synnerhet för den individ som står närmast barnet och reagerar starkast på barnet.

Dessa krav på vårdgivaren är synnerligen starka, och förmågan att möta dem beror dels på dennes egen "jag-styrka", dels på stödet från en annan vårdgivare, t ex en annan förälder. Dennes engagemang, lyhördhet och omsorgsförmåga blir avgörande för i vilken mån relationen till spädbarnet etableras, och samtidigt utgöra stöd och trygghet för den primära vårdgivaren, vars förmåga och vilja att bjuda in andra i relationen till spädbarnet också spelar in. Återigen, oftast har denna primära vårdgivare identifierats som "mamman", i detta fall av socialtjänst och domstol, med alla attribut av känslomässig bindning och sund utveckling för barnet som den relationen medför.

I vilken mån andra vårdgivare lyckas skapa en relation till spädbarnet beror på egen mognadsnivå, förmåga till omsorg och samarbete med den primära vårdgivaren.

Många tror att man som förälder/vårdgivare måste vara "perfekt" för att barnet ska känna sig älskat och därigenom bygga upp ett stabilt självförtroende. Men forskningen visar att det räcker om man som förälder är "*good-enough*",²⁰ tillräckligt bra, för att kunna ge barnet den omvårdnad och det stöd som behövs.

Under spädbarnsperioden är den primära vårdgivarens betydelse för barnet mycket större än andras inflytande. Men med tiden och i takt med barnets tillväxt så ökar andras betydelse.

Inom traditionella psykologiska teorier framförs att "mamman" representerar hemmet, familjen och den lilla världen, medan "pappan" representerar yttrevärlden, den stora världen runtomkring den lilla familjen. Dessa ganska förlegade antaganden kan inte sägas representera den verklighet som vi

¹⁹ Se bl a Margareta Bäck-Wiklund & Birgitta Bergsten: *Det Moderna Föräldraskapet* (2010). Se också <https://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete/psykodynamiskpsykoterapi>

²⁰ D. W. Winnicott, *The Child, the Family, and the Outside World* (1953; Penguin 1973)

agerar och lever inom idag, inte minst med ökat deltagande av andra individer och identiteter i barnens omvårdnad samt ökad frekvens av delad vårdnad av barn inom svenska familjer.

Samtidigt bör det påpekas att i det nära samspelet mellan barn och föräldrar/vårdgivare är det dessas förmåga att skapa trygghet och ge barnet ömhet och kärlek som är det viktigaste. Tydliga gränser är också viktiga för att barnet ska få en realistisk bild av sin plats i världen, vad barnet har rätt att kräva, respektive vad barnet inte kan få och som barnet måste lära sig att acceptera. Mycket kärlek och tydliga gränser bidrar till att barnet får god självkänsla och ställer rimliga krav på omgivningen.

Om barnet får för lite kärlek och otydliga gränser så kan det leda till dåligt självförtroende eller till överdrivna egoistiska krav på att få sin vilja fram. Här står föräldrarna/vårdgivarna modell för barnen, som lär sig av föräldrarna hur man kan och bör bete sig mot andra människor.

Barnets djupa beroende av sina föräldrar/vårdgivare gör att det blir sårbart om föräldrarna/vårdgivarna brister i mognad och omsorgsförmåga. Barn vill bli älskade av sina föräldrar och föräldrar vill vara älskade av sina barn. Det är en allmänmänsklig önskan. Men omogna föräldrar kan använda sina barn för att få sina egna otillfredsställda behov av kärlek tillfredsställda. Beroende på vilken typ av behov det handlar om så får det olika allvarliga konsekvenser.

Allvarligast är om det handlar om behov som den vuxne bör tillgodose i samspel med andra vuxna.

Beröring – att överskrida gränser

De flesta vuxna har en intuitiv känsla för var gränsen går mellan en öm och en sexuell beröring. När vi håller vårt barn i famnen smeker vi dess ansikte, armar och bröstorg. Men vi smeker inte barnet mellan benen. En pubertetspojke smeker vi på kinden eller på armarna och händerna, men vi smeker inte könsorganen. Samma gäller för en pubertetsflicka.

*En sexuellt omogen vårdgivare ("pappa" eller "mamma" beroende på könsidentifikation) kan ha en oklar känsla för var dessa gränser går. Det gäller både män och kvinnor. Men eftersom kvinnorna ofta står känslomässigt närmare sina barn än männen gör, och därmed har starkare inlevelseförmåga, så har de en bättre känsla för var gränserna går. Och för männen gäller ofta det omvända – de står känslomässigt längre ifrån sina barn och har sämre känsla för var gränserna går.**

*Känslomässigt omogna män och kvinnor kan överskrida de sexuella gränserna, vilket till stor del beror på närheten till barnet. Det är därför vanligare att män begår sexuella övergrepp på sina barn.**

Om en omogen eller psykiskt sjuk förälder överskrider gränsen och initierar ett sexuellt samspel med sitt barn, så inleds en destruktiv utveckling. Även om barnet på ett plan kan uppskatta den närhet som då uppstår – en närhet som tidigare ofta har saknats – så känner barnet intuitivt att något är "fel". Barnet vill ha och behöver ömhet och kärlek av en icke-sexuell karaktär.

De flesta vuxna män och kvinnor har en intuitiv känsla för vad som är naturlig ömhet och kärlek, till skillnad från vad som inte är naturligt för barnet, nämligen tvång, våld och övergrepp.

* Mats Halldin: Sexuella övergrepp mot barn. <https://www.netdoktor.se/barn/sjukdomar/sexuella-overgrepp-mot-barn/2012-10-22>

För barnet ska föräldrarna/vårdgivarna utgöra den grundläggande tryggheten i en ofta otrygg värld. Men när en förälder överskrider de naturliga gränserna, så är det något som "går sönder" inombords i barnet, nämligen barnets trygghet. Barnet är då utlämnat till den våldsamma föräldern/vårdgivaren och det är omöjligt för barnet att värja sig mot övergreppen. Ofta använder förövaren tvång, våld eller hot. Och barnet frågar sig då: "Om jag inte ens kan lita på 'mamma' och 'pappa' – vem kan jag då lita på?"

De långsiktiga konsekvenserna av de sexuella övergreppen varierar. Om övergreppen är begränsade, inte har skett i tidig barndom och har genomförts med mer förförelse än våld, så är de långsiktiga effekterna mindre. Och tvärtom - ju tidigare övergreppen skett, ju längre tid de pågått och ju mer våld som använts, desto allvarigare är de långsiktiga effekterna.²¹

Många vetenskapliga studier inom psykiatrien visar att sexuella övergrepp i barndomen bidrar till allvarliga psykiska störningar i form av ångest, panikångest, depression, emotionell instabilitet (borderline) m.m.²² Övergreppen bidrar också till självmordsförsök och självmord. Andra konsekvenser är en självdestruktiv livsstil med våld, missbruk och kriminalitet. Man väljer partners som är destruktiva, våldsamma, missbrukare eller kriminella.

Om de negativa effekterna av sexuella övergrepp och våld i barndomen ska begränsas, så är det viktigaste att övergreppen upphör. Om brotten är grova och om förövaren saknar sjukdomsinsikt, så måste personen avlägsnas från hemmet. Annars måste barnet skyddas genom att flyttas till en skyddande miljö.

Om ett barn sluppit ur förövarens grepp är det viktigt att allt görs för att skapa en ny och tryggare livssituation för barnet. Sedan bör barnet erbjudas hjälp inom barnpsykiatrien. Det råder emellertid stora variationer i kvaliteten hos olika barnpsykiatriska mottagningar och det är därför mest tur om ett enskilt barn får god hjälp.²³

Om övergreppen inte börjat i tidig barndom, om de innehållit begränsat våld och tvång, om omgivningen lyckas bryta övergreppen och skydda barnet, och om barnet får psykologisk hjälp, så blir de långsiktiga konsekvenserna begränsade.

BRY anser att socialtjänsten idag, och med stor sannolikhet, domstolsväsendet, baserar sina antaganden om vårdgivare i dikotomierna "mamman" och "pappan", och tillskriver vissa psykologiska och andra karaktäristiska drag till dessa roller som avspeglar kärnfamiljen och traditionella könsroller, men som inte speglar den verklighet om familjebildning och dess manifestationer som vi lever i idag. Antaganden om "mammans" och "pappans" roller utmanas ständigt, inte minst i ökningen av delad föräldraledighet, och utökat ansvar för och anpassning av "pappans" roll i spädbarns utveckling och uppfostran.

Vi antar vidare att socialtjänsten och domstolarna agerar under en förlegad föreställning om hur föräldrar handlar och betar sig, och som visar sig i de mest besynnerliga rekommendationer om vårdnad i tvister. Exempelvis kan en pappa, som har misshandlat och eller förgripit sig på barnet, anses vara lämplig att få ensam vårdnad. Pappan kan till och med ha dömts för att ha misshandlat mamman – och trots det få vårdnaden om de gemensamma barnen. Sådana beslut kan grunda sig i tron på att pappan utgör en överordnad i familjen och, inte minst, en rationell individ.

Ofta framstår "mamman" i samma situationer som den som är känslomässig och irrationell – precis samma egenskaper som anses nödvändiga för att uppfostra och vårda barn så att de växer upp till mentalt och socialt anpassade individer. I en konflikt anses nu istället den primära vårdgivaren, ofta mamman, som den som är icke trovärdig.²⁴

²¹ Vincent J. Felitti, Robert F. Anda, Dale Nordenberg, David F. Williamson, Alison M. Spitz, Valerie Edwards, May P. Koss, James S. Marks: *Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults; The adverse Childhood Experiences (ACE) Study*. American Journal of Preventive Medicine (1996).

²² Victoria M. Follette, Melissa A. Polusny, Anne E. Bechtel, Amy E. Naugle: *Cumulative trauma: The impact of child sexual abuse, adult sexual assault, and spouse abuse*. Dept. of Psychology Univ. of Nevada (1996).

²³ Dagens Samhälle 2018-03-15: *Regerings sviker barn och unga i behov av vård på BUP*, <https://www.dagensamhalle.se/debatt/regeringen-sviker-barn-och-unga-i-behov-av-var-d-pa-bup-21220>

²⁴ Carlen, Pat & Worrall, Anne (2004), *Analysing Women's imprisonment*, Cullompton: Willan

Idag ser vi många olika familjebildningar, t ex adopterade barn, fosterföräldrar, ensamstående och inte minst samkönade par, där "mamman" och "pappan", i formen kärnfamiljen, har ersatts av andra lika kapabla vårdgivare.

Det är BRYs ambition att se till barnets bästa i alla situationer oavsett vårdgivare. Mot bakgrund av ovanstående dokumentation anser vi att socialtjänsten brister både i att ta hänsyn till den utveckling som skett i familjebildningen i dagens Sverige och till de varierande familjekonstellationer som nu finns. Socialtjänsten agerar enligt förlegade teorier som ställer mamman i en känslomässig och således lägre värderad dager, medan pappan bedöms mildare, då han ses både som rationell och icke känslomässig, trots att man anser att han är känslomässigt distanserad från barnet och dess utveckling och behov.²⁵

BRY konstaterar att de känslomässiga krav som ställs på "mamman" för ett barns utveckling under barndomen, i en domstolssituation plötsligt ses som en svaghet. Och de brister som tillskrivs "pappan" ses plötsligt som en styrka för att ge barnen en trygg uppväxt. Men vad som är allra mest uppenbart är att i de allra flesta fall ignoreras barnens egen upplevelse av vad som hänt dem, något som man borde utgå ifrån för att till försäkra dem trygghet.

Inrättande och beskrivning av barndomstolen

Sverige ratificerade Barnkonventionen 1990, och 30 år senare, år 2020, kommer Barnkonventionen att bli svensk lag. Sverige blir då alltså juridiskt skyldigt att bevaka de rättigheter som barn har enligt Barnkonventionen. Till rättigheterna hör bland annat att barn har en okränkbar rätt att inte utsättas för våld eller övergrepp, samt att barn ska ha möjlighet att göra sin röst hörd i samtliga beslut som rör dem.

Detta kan synas självklart, men erfarenheterna visar tyvärr att barns rättigheter idag inte i tillräcklig hög utsträckning tillvaratas av myndigheterna, och detta särskilt då föräldrarna inlett en process om vårdnaden. Den svenska rättsprocessen i vårdnadsmål är utformad så att det enskilda barnet saknar talerätt och inflytande över processen. Ett barn kan inte klaga på eller begära omprövning av ett beslut som barnet inte är nöjt med. Barnet kan inte heller på eget initiativ framföra sina synpunkter i olika frågor till rätten. Barn är således beroende av sina föräldrars och olika myndigheters och tjänstemäns tolkningar av vad de uttrycker för att göra sin röst hörd i rättsprocessen kring dem.²⁶

Detta förfarande strider mot Barnkonventionen och leder många gånger till att myndigheter feltolkar barnet eller att myndigheter låter egna fördomar och förutfattade meningar avgöra barnets framtid. Förfarandet leder också till att föräldrarnas rätt väger tyngre än barnets rätt. Inte sällan, och särskilt då det förekommit våld och sexuella övergrepp, pågår dessutom flera parallella rättsprocesser kring det enskilda barnet, brottmål, vårdnadsmål och LVU-mål, som tillsammans får avgörande betydelse för barnets framtid.

Mot denna bakgrund konstaterar BRY att svenska domstolar inte är utformade för att utreda och pröva vad som är bäst för barn. Dessa rättsprocesser handlar sällan om barnets rättigheter utan

²⁵ Birkehag, Emma: *Ansvariga mammor, valbara pappor och ojämslida "andra": Psykologers konstruktioner av kön samt etnicitet och ras relaterat till föräldraskap inom barn- och ungdomspsykiatrien*. Linköping University, Department of Behavioural Sciences and Learning. Linköping University, Faculty of Arts and Sciences. (2015)

²⁶ O. Karlsson, Lunds Universitet: *Barnens vilja och rätt att komma till tals i vårdnadstvister* Lunds Universitet (2017) <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8930036&fileId=8932859>; <https://www.regeringen.se/49bb6e/contentassets/5484580ce5344089ab530012fbc92625/umgangesstod-och-socialtjanstens-forutsattningar-att-tala-med-barn>;

vanligen om föräldrarnas rättigheter till sina barn. Det är tydligt att domstolarna vid sina avgöranden ofta har ett vuxenperspektiv och att det enskilda barnet då glöms bort. Det finns en naiv tro att alla vuxna, och särskilt alla föräldrar, vill sina barn väl. Och så är det naturligtvis i de flesta familjer. Men om så inte är fallet, så måste domstolen ha de verktyg som krävs för att kunna se bortom ytliga förklaringsmodeller.

Rättsprocesser kring barn handläggs av olika allmänna domstolar utan att det finns krav på särskild barnkompetens hos de jurister som beslutar i dessa komplicerade och för barn helt avgörande mål.²⁷ Detta är inte rimligt, anser BRY.

För att säkerställa att alla domstolsärenden kring barn verkligen avgörs utifrån barnets perspektiv och med ett tydligt barnfokus, så måste Sverige inrätta särskilda barndomstolar, som har specialistkunskap om barn och som handlägger dessa komplicerade ärenden.

Barndomstolen kan vara belägen i befintliga domstolsbyggnader, men den ska arbeta i självständiga enheter med särskild expertis och utbildning om barn och barns utsatthet. Barndomstolen ska hantera alla brottmål, LVU-mål och vårdnadsmål som rör barn under 18 år.

För att få arbeta vid barndomstolen ska samtliga aktörer kunna visa att de genomgått särskild utbildning kring barn, eller att de på annat sätt erhållit motsvarande kompetens. Det är också viktigt med kunskap om de olika åldrar, stadier och behov som definierar barndomen, eftersom ett barn som är 2 år inte ska behandlas på samma sätt som barn som är 12 eller 15 år gamla. Spädbarns behov skiljer sig starkt från tonåringars behov. Sådana skillnader ska domstolen ta hänsyn till, så att begreppet "barn" inte behandlas på samma sätt oberoende av barnets ålder. Eventuellt bör en speciell definition av "barn" och "barndom" tillföras barndomstolen, så att hänsyn tas till dessa åldersskillnader. Klara åldersgränser bör också fastslås där barns uppfattning om sin egen situation och rätt att tala i egen sak betonas, t ex vid val av var barnet vill bo.²⁸

Kravet på utbildning ska omfatta samtliga aktörer vid barndomstolen och innefatta kompetens kring barn i allmänhet, men också inom de områden där det finns en särskild risk att barn far illa. Dessa områden är i första hand fysiskt våld, sexuella övergrepp, missbruksproblematik och psykisk ohälsa. Utöver detta bör det ingå grundläggande kompetens om neuropsykiatriska funktionshinder, anknytningsteorier, trauma, medberoende och utsatta barns strategier. Med aktörer avses domstolspersonal, nämndemän, åklagare och barns ombud eller företrädare.

Aktörer vid barndomstolen ska också visa att de årligen vidareutbildar sig i relevanta barnfrågor. Kompetenskraven ska även gälla utredare som förordnas av barndomstolen att utreda barns situation. Sådana utredare ska även, om de samtalar med barn, kunna styrka att de genomgått särskild utbildning i att samtala med barn. Detta gäller bland annat socialsekreterare, medlare, externa utredare, poliser och förhørsledare.

Barndomstolen ska vidare, om det inte är uppenbart onödigt, vara skyldig att anlita sakkunniga i mål där särskilda frågor kring barnet, föräldraskapet eller olika riskfaktorer är aktuella. Syftet med detta är att domstolen ska uppfylla sin utredningsplikt genom att säkerställa att barnets situation är tillfyllest utrett av objektiv part, att barnets bästa tillvaratas, och att barnet bedömts av personer med kunskap inom området och inte av personer som saknar denna kompetens. Det kan exempelvis gälla frågor kring hur barn berättar, hur trauma, missbruk och våld påverkar barn, vilka trauman barn utsätts för, barns strategier vid övergrepp och omsorgssvikt, psykiatriska diagnosers påverkan på omsorgsförmågan, hur fysiska skador kan se ut, innebörden av frånvaro av tydliga skador etc.

²⁷ Förvaltningsrätt, tingsrätt, hovrätt.

²⁸ Ibid: O. Karlsson (2017)

Barndomstolen utser vilken sakkunnig som ska användas att avge expertutlåtande i särskild fråga till barnet. Parterna (föräldrarna) ska dock, innan förordnande sker, ges tillfälle att yttra sig över barndomstolens förslag. Parterna ska också ha möjlighet att föreslå vilken sakkunnig som ska användas. För det fall barndomstolen förordnar sakkunnig till vilken en eller båda parter framfört kritik ska barndomstolen motivera sitt förordnande särskilt.

Utöver detta ska barndomstolen vid behov kunna kräva att föräldrar uppvisar intyg om drogfrihet, och att en förälders läkare, psykolog eller behandlare åläggs att lämna skriftliga utlåtanden rörande föräldrarnas hälsotillstånd eller omsorgsförmåga, då detta krävs för att avgöra vad som är bäst för barnet. I sådana fall ska barndomstolen ställa de frågor som behöver besvaras för att avgöra barnets bästa.

De yrkeskategorier som i första hand bör utbildas och i förekommande fall användas som sakkunniga (utöver forskare) är följande:

Poliser/förhørsledare
Psykologer och psykoterapeuter
Barnläkare och rättsläkare
Missbruksvård
Socialsekreterare
Läkare
Advokater eller jurister som företräder barn
Domare
Nämndemän
Åklagare
Övrig domstolspersonal

Det måste säkerställas att de som utbildar aktörer vid barndomstol är såväl teoretiskt som praktiskt kompetenta och att de har lång erfarenhet av att arbeta med barn och barnrättsfrågor.

Hur många av vårdnadstvister inbegriper misstanke om våld?

Den rapport som finns att tillgå i ämnet är "Våld och vårdnad" från 2016.²⁹ Rapporten belyser problematiken med umgänge, skyddat boende och kopplingen mellan våld och vårdnad. I rapporten granskas 100 tingsrättsdomar i brottmål utifrån sökordet "vårdnad". Domarna är hämtade från ett antal tingsrätter som är geografiskt spridda över landet.

Efter en genomgång av brottmål har domar i respektive vårdnadsmål hämtats in för att granska hur tingsrätten bedömt förekomsten av våld i vårdnadsmålen. Av 100 granskade brottmålsdomar mynnade 34 ut i vårdnadsdomar.

Av rapporten går följande att konstatera:

²⁹ Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (Roks) i samarbete med Eva Diesen, aktiv kring relationsvåld och sexualbrott vid genusvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet.

1. Vårdnadstvister ger bevishandikapp i brottmålet

Med tanke på att 80% av alla övergrepp sker inom familjen eller av annan närstående, så ser vi att många misstänkta brott felaktigt benämns vårdnadstvister. Det finns ingen sanning bakom påståendet att kvinnor i vårdnadstvister ljuger om våld och övergrepp i syfte att få ensam vårdnad om barnet och att den andra föräldern inte ska få något umgänge med barnet. Det finns inga studier som visar att lögnen och falska anklagelser skulle förekomma oftare i mål med vårdnadskonflikter än i andra mål där ord står mot ord. Ändå tillämpas denna myt som en norm i det svenska rättssystemet och det leder till negativa konsekvenser för brottsoffren.

Den nämnda studien visar för det första att polisen vill slippa utredningar med denna komplikation, eftersom det blir fler problem med bedömningar och utredningsåtgärder när den misstänkte och målsäganden har eller haft en relation. För det andra är åklagarna mindre benägna att väcka åtal när det pågår en vårdnadstvist, eftersom detta ställer högre krav på stödbevisning för att kompensera målsägandens "tvivelaktiga trovärdighet", oftast mamman. För det tredje friar domstolarna i fler fall än faller då parterna saknat relation, förutom om de haft gemensamma barn, eftersom målsägandets uttalande värderas med "särskild försiktighet".

Sammantaget betyder alltså detta att brottsoffer inom en relation har ett bevishandikapp – utsagan är inte lika mycket värd som den skulle ha varit om parterna saknat en relation.

Det är också en felaktig föreställning att kvinnan i regel är drivande bakom brottsutredningen och ligger på polisen med synpunkter. Det vanliga är tvärtom att kvinnan håller en låg profil för att inte öka motsättningen med mannen, detta av medkänsla eller av rädsla. Kvinnan är försiktig med överdrifter och påståenden som kan uppfattas som anklagelser. I majoriteten av fallen är det inte kvinnan som gjort polisanmälan om misshandel, utan anmälan kommer vanligen från polisen efter ingripande vid våld i bostaden eller från socialtjänsten.

2. Försonlighet mot våldsamma män

Huvudsyftet med den nämnda studien var att undersöka vilken inverkan mannens brott mot kvinnan och/eller barnet har på vårdnadsfrågan. Det överraskande svaret är att tingsrätterna generellt sett inte bryr sig om mannens brott - *man bortser alltså från våldet*. Rätten går inte in på det förflutna utan menar att vårdnadsfrågorna nu kan lösas i samförstånd.

Man kan därför dra slutsatsen att tingsrätterna struntar i brotten. Bara i 5 av 34 domar går man över huvud taget in i en diskussion om brottet och dess eventuella betydelse för vårdnad och umgänge. Detta är ytterst anmärkningsvärt med tanke på att det är domstolens uppgift att utreda barnets bästa och därmed också bedöma de risker som finns för att barnet och/eller den andre föräldern ska utsättas för våld och/eller övergrepp.

Enligt Carlen och Worrall (2005) är brottsligt beteende inte "synonymt med 'kvinnlighet'". Brott är främst manligt, och kvinnor som begår brott bryter därför inte bara mot lagen utan också mot kvinnligheten – hon är alltså både en dålig medborgare och en dålig kvinna. De högre kraven på mammor som familjens kärna kan tolkas som att det är svårare att förena begreppet "dömd" med begreppet "ansvarstagande mamma" – än "dömd" med "mindre ansvarstagande pappa".³⁰

³⁰ Ibid:2005

Som sagts ovan går myndigheter inte närmare in på frågan om barnets bästa och inte heller bryr man sig om ifall mannen tidigare varit våldsam. Detta är särskilt anmärkningsvärt eftersom det i de flesta fall av våld mot kvinnor handlar om att mannen uttryckt makt- och kontrollbehov. I vissa fall har han även varit fängslad för brott mot den andra föräldern, oftast för brott mot mamman. Allvarliga brister förekommer även när det gäller barnets rätt att ha tillgång till och samvaro med båda föräldrarna i de fall då den av föräldrarna, som inte begått något brott utan bara har skyddat sitt barn från våldshandlingar, frändöms all kontakt med barnet under kortare, längre eller obestämd tid.

Samhällsekonomiska vinster

Nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog har i sin rapport "Det är bättre att stämma i bäcken än i ån,"³¹ beräknat vad barns och ungdomars utanförskap kostar. De menar att det inte går att värdera mänskligt lidande i pengar, men de vill visa att det lönar sig att försöka förebygga utanförskap. Enligt deras beräkningar hamnar 12,8 % av en årskull utanför samhället. Den totala kostnaden är 10 – 15 miljoner per person och 210 miljarder per årskull. Som jämförelse nämner de att 5 årskullar x 210 miljarder = Sveriges statsskuld.³²

Inrättandet av en särskild barndomstol torde innebära följande:

- Kortare handläggningstider
- Snabbare skyddsinsatser för barnen
- Snabbare behandlingsinsatser
- Snabbare rehabilitering
- Barnets förtroende för rättsväsendet och vuxenvärlden upprättas
- Likvärdigt rättsskydd oavsett var i landet barnet bor
- Minskade samhällskostnader
- Andra ännu icke mätbara insatser och effekter

En tidig insats från samhällets sida kan vara helt livsavgörande för barn som utsätts för våld och andra övergrepp. En barndomstol skulle minska det enskilda barnets lidande under barndomen och längre upp i åren genom domstolens specialkunskap inom området och genom snabbare handläggning. Barn som berättar, eller visar tecken på utsatthet men inte blir tagna på allvar får ofta psykiska problem, hamnar i missbruk eller i andra destruktiva beteenden. Detta påverkar inte bara personer i barnets närhet utan också hela det omgivande samhället. Effekterna av att inte ta hänsyn till våld mot barn kostar samhället oerhörda summor varje år. Det finns alltså inte bara stora samhällsekonomiska vinster att göra genom att upptäcka och hjälpa utsatta barn i god tid på, utan också emotionella, sociala, hälsomässiga och ekonomiska vinster. Men viktigast av allt är att ge barn en trygg och rättssäker framtid.

Regeringen tillsatte en särskild utredning år 2014 med uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform.³³ En av huvuduppgifterna var att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnadsfall. Utredningen tog ingen hänsyn till att ett stort antal brottsmisstankar inte leder varken till åtal eller fällande dom. BRYs erfarenhet är att dessa fall är mycket resurskrävande inom domstolsväsendet.

³¹ I. Nilsson & A. Wadeskog (2008) <https://www.ideerforlivet.se/globalassets/pdf/rapporter/individen-i-centrum-original.pdf>

³² Utanförskapspris.se

³³ Regeringsdirektiv 2014:84

Om man kan minska antalet domstolsmål rörande umgänge, boende eller vårdnad med 10 %, så skulle staten göra följande besparingar, i kronor:

<u>Minskade kostnader för tingsrätterna</u>	13 441 821
<u>Minskade kostnader för hovrätterna</u>	5 401 127
Totalt	18 842 948

Minskade kostnader för rättshjälp **20 796 110**

Minskade kostnader för socialnämnderna:

Familjerättssekreterares arbete	1 145 820
Tolkning	44 212

Minskade kostnader för utredningar:

Familjerättssekreterares arbete	5 612 182
Tolkning	126 319
Total besparing socialnämnderna	6 928 533

TOTAL BESPARING VID 10 % FÄRRE VÅRDNADSTVISTER:³⁴ **46 567 591**

Avslutningsvis

I Sverige finns redan ett antal specialdomstolar. BRY anser att det nu är dags att inrätta särskild barndomstol med specialutbildade åklagare, domare och nämndemän. Handläggningen i barndomstolarna skall ske skyndsamt. Vi måste ha ett rättssamhälle med en tydlig och enhetlig linje för att skydda våra barn!

Vi vill även hänvisa till Barnkonventionen artikel 3:

”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, Sveriges domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

³⁴ Ibid: Regeringsdirektiv 2014

Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga- och administrativa åtgärder.

Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.”

Om vi inrättar en särskild BARNDOMSTOL kan vi äntligen uppfylla Barnkonventionens intentioner, särskilt som konventionen nu ska bli svensk lag.

Stockholm dag som ovan

Agneta Bravélius
Grundare & verksamhetsansvarig
BRY – Barns Rättsskydd

Hans Cagnell
Socionom och leg. psykoterapeut

Monica Dahlström-Lannes
F.d. vålds- och sexualbrottsutredare

Rebecca Lagh
Advokat

Agneta Trygg
Grundare & verksamhetsansvarig Trygga Vuxna